

Tierps sockens hembygdsförening

Medlemsblad 2016

**60 års-jubileum
1956-2016**

OBS! Kallelse till årsmöte på sidan 4

Verksamheten 2015

2015 var ett mycket händelserikt år för Tierps sockens hembygdsförening och vi vill här berätta om en del av allt det som hänt under året.

Vi inledde 2015 med att på årsmötet ha ett mycket uppskattat föredrag om Tierps sockens historia.

I år fortsätter vi på temat och har ett föredrag om "Tierpskan" som dialekt på vårt årsmöte den 15 mars kl 19.00 i Tierpsgården. Missa inte det!

När vintern släppte sitt grepp rivstartade vi med att rusta klart grindstugans tre återstående sidor. Tyvärr visade det sig också att väder och vind påverkat ruinen som börjat vittra sönder i väggarna. Länsstyrelsen valde därför av säkerhetsskäl att spärra av den i väntan på besiktning och åtgärder. Det gjorde att vi i sommar haft våra arrangemang i hembygdsgårdens trädgård.

Sommarens väder var inte det bästa men turen var på vår sida och vi lyckades ha vår musik i sommarkväll mellan regnskurarna. Men när "Drag Ma HaBa GiVi" spelade sin sista låt, öppnade himlen sina skyar på nytt.

I juli var det så dags med Husbyborgdagen som nu blivit en tradition. Musik, utställare och föreläsning om socknens Ortsnamn stod på programmet. Även helgmålsbönen i augusti hölls traditionsenligt. Trots en sommar som inte bjöd på så många soliga dagar har vi haft god uppslutning på våra arrangemang. Stort tack till alla er som besökt oss!

Vår arbetskommitté gör ett fantastiskt arbete med att hålla vår hembygdsgård i gott skick. Inte minst har de tagit tag i lite större rustningsprojekt de senaste åren. Tack vare Temnerudsfonden, arbetskommittén och bidrag från Tierps kommun och länsstyrelsen har det varit möjligt för oss att rusta stuga, magasin och trädgård. Vi passade därför på att under sommaren bjuda ut representanter från kommun och länsstyrelse för att visa upp vår vackra hembygdsgård.

Några av våra medlemmar har intresserat sig för att ta reda på mer om humletraditionen i Tierps socken. Efterforskningarna har gjort att vi i årets medlemsbroschyr har en artikel av Erik Temnerud om just humlen. På hemsidan har vi skapat en rubrik där vi samlar informationen om Humle.

Nyfikenheten är stor på hur gamla anor vår humleplanta kan ha, frågan är om vi någonsin kommer att få veta det. Men det finns en genbank för humle så vem vet....

Efter Husbyborgdagen blev föreningen kontaktad av en av besökarna som uppmärksammat vårt intresse för våra ortnamn. Det var Björn Lindquist tidigare generaldirektör för Institutet för språk och folkminnen som ville skänka ett ortnamnslexikon till föreningen, något som vi med tacksamhet tog emot och som nu finns i vårt arkiv.

Vi har under hösten också fått möjlighet att lämna alla våra glasplåtar för digitalisering och ser med spänning fram emot vad som döljs på dem och vad som går att rätta till eftervärden.

Hembygdsföreningen har under året också arrangerat ett författarbesök, till vår hjälp hade vi då Tierps bibliotek som samarrangör. Ingen mindre än Jan Guillou besökte då Tierps bibliotek och berättade om sitt författarskap och sin senaste roman som då just givits ut. Intresset var stort och platserna i Tierps bibliotek tog snabbt slut.

I år firar föreningen 60 års-jubileum. Det uppmärksammar vi genom en artikel här i medlemsbladet som Ove Larsson skrivit efter att ha gått igenom våra gamla protokoll. Vi kommer också att uppmärksamma det på andra sätt under året.

Till slut vill vi tacka alla er som på olika sätt bidragit till föreningens verksamhet eller besökt oss på våra arrangemang. På återseende under 2016 och varmt välkomna till vår vackra hembygdsgård och våra arrangemang under 2016.

Ni vet väl att vi håller hembygdsgården öppen de flesta torsdagskvällar under sommaren, då står kaffepannan på i Grindstugan och alla är välkomna på besök i hembygdsgården.

/Styrelsen

Planerad verksamhet under 2016

Det är fantastiskt roligt att vi haft så många besökare på våra aktiviteter under förra året. Därför fortsätter vi med samma arrangemang även under sommaren 2016:

29 Juni Musik i sommarkväll

23 Juli Husbyborgdagen

13 Augusti Helgmålsbön

Notera redan nu dessa datum i almanackan och känn Er varmt välkomna!

Vill du medverka på Husbyborgdagen som utställare? Kontakta någon i styrelsen.

Hembygdsgården är öppen torsdagskvällar fr. kl 18.00 under sommaren.

Medlemmar och intresserade är då välkomna att titta på trädgården, byggnader och samlingar.

Vill du vara helt säker på att det finns någon där eller komma på besök på andra tider kontakta Kjell Jansson tel:070-3425857 eller Karin Olsson tel:0293-14628.

Information och kontakter

Hembygdsföreningen har en egen hemsida, besök den på <http://www.hembygd.se/tierps-socken>.

Vill du veta mer om Tierps sockens hembygdsförening?

Vill du delta mer aktivt i föreningsarbetet?

Tveka inte att höra av dig till oss, våra kontaktpersoner är:

Karin Olsson tel: 0293-14628 eller

Anna Ahlin tel: 0760-243453 eller email: anna.tierp@gmail.com

Tierps sockens hembygdsförening inbjuder till

Årsmöte

15:e mars, klockan 19.00

Plats: Tierpsgården, Kyrkbyn

Anna Westerberg, Dialekt- och folkminnesarkivet,
berättar om Tierpska som dialekt

Sedvanliga årsmötesförhandlingar

Fika och underhållning

Vi hälsar medlemmar och intresserade varmt välkomna!

Inbetalning av medlemsavgift för 2016

Tack för att du är medlem i Tierps sockens hembygdsförening.
Som medlem gör du det möjligt för föreningen att underhålla och utveckla
hembygdsgården och att arbeta med att bevara Tierps sockens rika historia.

Nu är det dags att betala 2016 års medlemsavgift, 150 kr per person eller 200 kr
per familj sätts in på PG 514118-9, ange namn och kontaktuppgifter på
inbetalningen. Sista inbetalningsdag 2016-04-30.

Föreningen har sedan gammalt en stor andel ständiga medlemmar. Vi är
tacksamma för ett bidrag även från Er, då medlemsutskick och andra årsavgifter
baseras på totalt antal medlemmar, både ständiga och årsbetalande.

Tierps sockens Hembygdsförening 60 år.

I januari 1954 hade en hembygdskurs anordnats i Gryttjom inspirerad av J.U.F:s rikstävling "Min hemsocken". Detta resulterade i att en studiecirkel arbetade vidare med frågor om hembygden. Man insåg då att en förening behövdes som kunde tillvarata och förvalta kulturarvet från gångna tider. Vid ett offentligt möte på Hembygden, Gryttjom den 21 oktober 1955 tillsattes en interimsstyrelse som hade att förbereda bildandet av en hembygdsförening genom att utarbeta förslag till stadgar. Den 7 mars 1956 hölls i Munga skola ett möte med folkskollärare Sven Temnerud som ordförande och komminister Åke Runmark som sekreterare där man beslöt att bilda "**Tierps sockens Hembygdsförening**" och antog förslaget till stadgar.

Det betonades att det är viktigt att det blir en levande förening som förmår att rätt tillvarata och förvalta minnena från gångna tider.

Till styrelseledamöter utsågs Lindy Medén Mehede, Ragnar Klingfors Månkarbo, Holger Wilén Fäcklinge, Märta Larsson Halls, Josef Forsman Bäcklösen, Sven Temnerud Munga, Åke Runmark Väster-Ensta, Lars-Olof Fredholm Eskesta, Bertil Östervall Råklösen, samt Henrik Sundin Elingbo. Suppleanter blev Erhard Forslund L.Bultebo, Bertil Widblad Västermossbo, Tyra Larsson Munga, och David Yttreus Yttrö. Efter konstituering utsågs Sven Temnerud till ordförande, (efterträddes 1969 av Anders Mossberg) Josef Forsman v.ordf. Åke Runmark sekr. och Lars Olof Fredholm skattmästare.

Värvning av medlemmar skedde genom byombud och 1963 var antalet 100 st.

Medlemsavgift var 5 kronor eller 50 kr för ständigt medlemskap. Från 1985 var medlemsavgiften 10 kr per år.

Föreningen har varit aktiv då det gäller skyddet av byggnader och fornminnen i bygden. Så till exempel var föreningen engagerad i ett försök att rädda Fors kvarn från rivning men kostnaden för att restaurera kvarnen visade sig bli för höga varför kvarnen revs 1962. Vattenhjulet som står kvar skyddas av ett tak som byggdes 1967 av medlemmar i hembygdsföreningen.

Riksantikvarieämbetet kontaktades 1959 om ruinen i Husbyborg. Något hade troligen inte gjorts där sedan 1763 då sten av ruinen togs till bygget av kvarnbron. Redan 1949 hade utlovats förslag för utgrävning och restauration. 1961 gjordes utgrävning utanför murarna efter att bidrag erhållits från kommunen och församlingen med 3.000 kronor. Arbetet fortsatte sedan 1971 med utgrävningar och senare med att säkra väggarna genom att mura fast stenar. Arbetet skedde under ledning av antikvarier. Ett förslag som lanserades av föreningen var att göra Torslunda till ett kulturcentrum men det gick i stöpet.

Insamling av diverse föremål började tidigt framförallt av Josef Forsman. Dessa föremål inhystes hos Gerhard Belin i Dymmelsbo som ställde utrymme till förfogande i det äldre bostadshuset. Dessa föremål överflyttades till magasinet i Husbyborg som togs i bruk 1969. Magasinet och Grindstugan förvärvades från Stora Kopparbergs Bergslags A.B. 1986. Byggnadsbeståndet har sedan kompletterats med en smedja. En inventering och märkning av inventarierna gjordes av Per och Gunnel Temnerud 1991.

Föreningen anordnade sommarfester vid Mungavallen där man framförde ett bygdespel vid namn "En söndag på vallen" författat av byggmästare Sven Pettersson. En söndag på vallen spelades på Mungavallen åren 1959, 1960, 1961 och 1964. Senare spelades bygdespelet på Gammelgården i Tierp 1974 och 1975 och vid IOGTs stuga, som låg mitt för Torslunda, 1991. Dessutom gjordes gästspel i Hållnäs och Älvkarleby.

Föreningen var också aktiv med att ordna studiecirkelar i olika ämnen.

Under många år arrangerade föreningen dagsutflykter till intressanta resmål.

Dessutom gjordes utflykter i socknen till fäbodrar och torp.

Medlemmar i föreningen har forskat i olika ämnen som sedan har kommit oss till del i medlemsblad som började skickas ut 1985. Där vill vi särskilt nämna Anders Mossberg och Aina Bellander som lämnat många bidrag men flera andra har också bidragit.

En donation från Gunnel och Per Temnerud har delvis finansierat en del projekt som till exempel gårdsgård mot granntomten, förvaringsskåp m.m. Dessutom har bidrag erhållits från kommunen till byte av panel på stugan.

I samarbete med Tierps kyrkobrödrakår har under ett antal år gökotta hållits vid Finntorpskällan. Helgsmålsbön har hållits i kyrkoruinen i början av augusti tillsammans med Tierps församling.

De senaste åren har föreningen försökt att etablera en tradition med en "Husbyborgsdag" med en blandning av kultur och underhållning.

Personerna i "En söndag på vallen" när spelet för första gången uppfördes år 1959:
Från vänster, Fäbomör — Ingrid Sandström, Fäbo-far — Sven Pettersson, Tolvmansmör
Kristin — Marianne Pettersson, Tolvman Per-Gustaf Niklasson — Ingvar Pettersson, Bond-
hustrun Brita — Marianne Fritzon, Bonden Anders Jönsson — Birger Juhlin, Storkullan
Kajsa-Stina — Inger Wikander, Skomakare Flink — Berndt Eriksson och
Lisskullan Anna-Lena — Ann-Mari Larsson.

1916, året då Dalälven hotade att svämma över

Dalälven är den mäktiga flod som flyter nordost ut till havet och som fram till 1699 var Tierps församlings gräns norrut och nu igen är församlingsgräns efter sammanläggningen av Tierp och Söderfors församlingar. Älvens ursprungliga lopp utmynnade i Mälaren, som då var en stor havsvik. Vid istidens slut ändrades älvens lopp mot öster och norr och bildar där en rad med sjöar och forsar och som efter att ha passerat Älvkarlebyfallen, rinner ut i havet.

Dalälven har normalt tre perioder varje år med höga flöden. Först kommer den vanliga vårfloden, sedan kommer fjällfloden och vissa år även höstfloden. Några gånger genom århundradena har älven haft extremt höga flöden. Den äldsta kända lär vara 1544. Men mycket höga flöden finns noterade för en rad år. Vårfloden 1860 var den högsta sedan 1764 och hotade att förstöra delar av anläggningarna vid Söderfors bruk. Men även 1899 var det högt vattenstånd. Min morfar berättade att han varit med och byggt damm vid Ingsjön, där man fällde träd och lade stammarna mot stubbarna varefter man fyllde på med sten och jord. Han var född 1875 så det måste ha varit 1899. Utbyggnaden av Söderfors bruk i slutet av 1600-talet innebar att dammar anlades i älven som något minskade flödet. Detta gjorde att redan efter något år bönderna i Bro och Sälja i Nora socken och i Hedsunda, klagade över de många översvämningarna. 1687 träffades en överenskommelse om att bruket skulle riva en nyuppförd damm, men det fullföljdes inte. Året efter då det var mycket högt vatten, infann sig Hedesundaborna vid två tillfällen vid bruket och öppnade dammluckorna. Den andra gången trängde vatten in i masugnspipan så att elden slocknade.

Under 1900 talet blev vårfloden 1916 den värsta. På grund av varm väderlek och riklig nederbörd började vattnet att stiga redan i april. Ingsjön (Ingensjön) som då var förbunden med Dalälven genom Ingsån steg också och hotade att svämma över. Öster om Ingsjön finns en låg höjdrygg och därefter en stor torvmosse på ungefär samma höjd som vattenytan i Ingsjön.

I torvmossen hade sedan sekelskiftet bedrivits torvtäkt och en torvströfabrik. För att skydda torvbrytningen från vatten från Ingsjön, hade en 2,5 km lång torvdamm byggts. Tidigt på morgonen den 21 maj 1916 började vatten att rinna över den 1-2 meter höga dammen. Faran var överhängande att vattenmassorna skulle störta ner över de flacka mossmarkerna och leta sig ner på Tierpsslätten, som ligger ungefär 18 meter lägre än Dalälven. Arbetarna på torvmossen arbetade intensivt det första dygnet med att bära sten och fylla på torv på dammen. Landshövding K.A. Hamilton som underrättats om faran budade på lördagen ut 50 man från de närmaste byarna, däribland min far och morfar. På söndagen kom ytterligare förstärkning från Yttre och Yvre byar och på måndagskvällen togs vakthållningen av 15 man från Fäcklinge och Svanby byar. Den dagen nådde älven sin högsta nivå. Damm-anläggningen inspekterades då av landshövding Hamilton. På tisdagen sjönk vattnet 5 cm och man kunde blåsa faran över. Enligt Tierpsposten steg Dalälven till 1,93 m över normal nivå och vattenflödet vid Älvkarleby uppskattades till 2.000 kubikmeter per sekund. Risker för ett genombrott av dammen vid Ingsjön var stor, trots att man höjt dammen med ett par decimeter, för vattnet stod i jämnhöjd med dammen.

Min far berättade att när man gick på dammen gungade den under fötterna. Även vallen vid Untra Gård fick förstärkas. 200 man av arbetsstyrkan vid kraftverksbygget avdelades för att förstärka vallen. Vallen har till uppgift att hindra vatten från älven att rinna ner på åkermarken. Åkermarken avvattas till en bäck som via Tammån rinner ut i Dalälven nedanför Untrafallen. Tierpsposten rapporterar den 20 maj om stora översvämningar runt Tämnaån. Även mindre vattendrag som t.ex. Väster-Ensta bäcken hade århundrades högsta vattenstånd.

I Ingsån byggdes 1953 en damm som hindrar vatten från älven att rinna in i Ingsjön. Vattnet i Ingsjön pumpas upp i Dalälven så någon ny risk för översvämning föreligger inte där. Däremot minns jag att dammvallen vid Untra Gård fick förstärkas 1966, då vårfloden efter en mycket snörik vinter, blev den största sedan 1916.

Dalälven med sina många fall och stora vattenmassor, har kommit att utnyttjas för att som kraftkälla driva kvarnar och bruksanläggningar. Idag ligger där kraftverk. Längst upp i Österdalälven ligger Trängslets kraftverk som med sin 125 meter höga damm bildar en 7 mil lång sjö och närmast utloppet i havet Älvkarleby kraftverk som tillsammans med Olidans kraftverk i Trollhättan och Porjus kraftverk i Lule älv var Vattenfalls första större kraftverk.

Det fanns också förslag om att avleda vatten från Dalälven för att få bättre tillgång till vatten till kvarnar och bruk i Tierp.

Det första förslaget kom från kvarnägaren till Väster-Ensta kvarn, som föreslog att få gräva en kanal från Ingsjön till Vissjön. Vissjön avvattas genom en bäck vid Hyttan som rinner ut i Väster-Enstabäcken. Upprinnelsen till hans förslag var att det i Munga funnits en liten skvaltkvarn som sedan slutet av 1700-talet legat öde på grund av för liten vattenföring. Mungabönderna begärde 1813 att bli befriade från kvarnskatten/kvarnräntan. Kronan begärde då att någon annan skulle överta kvarnskatten. Men varken Husbykvarn eller Ullfors kvarn ville överta den. Då erbjöd sig mjölnaren vid Väster-Ensta kvarn att överta den, om han fick leda vatten från älven. Han fick inte något tillstånd för det. Det tog fram till 1842 innan Mungabönderna blev befriade från kvarnskatten.

Nästa gång som frågan om vattenavledning från Dalälven aktualiserades var i början av 1860-talet. Då planerades för en sänkning av sjön Tämnaån och då befarade man att få sämre tillgång på vatten i Tämnaån. Man föreslog då en kanal från Ingsjöns östra strand, där en damm skulle byggas till Vissjön. Denna damm blev uppförd (Tierpsdammen). Därefter skulle vattnet ledas förbi Hyttan, Djupa och Löthens fäbodrar för att mynna ut i Tämnaån vid Odensfors. Tanken var att man skulle få bättre tillgång till vatten vid järnbruken utefter Tämnaån. Men även detta projekt stoppades, kanske mest på grund av protester från Söderfors bruks ägare. Kanske var det tur för oss att dessa projekt inte blev av. Hur hade det gått 1916 om det funnits vägar för vattnet förberedda?

/Ove Larsson

Källor: SMHI Kunskapsbanken, Sven Sjöberg Söderforsboken, Dennis Parming Tierps Hbf, Bengt Lööf Hedesunda Hbf, Tierpsposten

Tierpsposten rapporterar från vårfloden

Vårfloden synes nu på allvar ha kommit och som väntat var efter den snörika vintern, har den redan stigit vida över de vanliga måtten.

Trakten kring Tämnrån ter sig mest som öppen sjö med gärdesgårdar och järnvägsstaket stickande upp här och där. Vägen från Tierps samhälle till Skämsta befinner sig mer än en halv meter under vattenytan, vadan fotgängare antingen få taga den långa omvägen om Forss, eller med överträdelse av förbudet att beträda järnväg, smyga sig fram längs järnvägsbanken. Med en sedig häst gick det ännu på måndagsmorgonen att ta sig fram fast vattnet stod upp i åkdonet, men då stigandet efter påskdygnets starka regn fortfar, torde trafiken snart vara omöjliggjord.

I Dalälven, där vårfloden alltid kommer senare, stiger vattnet dagligen och stora sträckor äro översvämmede. De nya dammanläggningarna vid Untra och Älvkarleö som ännu ej skådat någon verklig vårflod, få sålunda snart genomgå sitt eld- eller rättare vattendop, och visa sin motståndsförmåga.

Efter gamla märken skall emellertid hög vårflod medföra ymnig gröda den kommande sommaren.

Tierpsposten 26 April 1916

Under trycket av vårfloden ha i Tämnrån åtskilliga länssor brustit, vållande anhopning och översvämningar samt fara för broarne.

Ovanför Prästgårds åbro såg det annandagen så hotande ut att manskap från Ullfors bruk måste ditsändas. Man fick ett styvt arbete att få flottgodset genom bron, som säkerligen utan det raska ingripandet fagit skada.

Översvämningen vållade stor skada i prästgårdens trädgård, där bl. a. broarne lösrycktes och anläggningarna ännu delvis stå under vatten.

Uppdämningar hava uppstått här och där, en mängd broar över diken och mindre vattendrag ha förstörts eller flutit bort och trafiken är försvårad.

Vid Strömsberg har man måst slå igen hammarsmedjan, där vattnet steg upp i härdarne. Alla luckor äro öppna och forsen dånar i en kraft, så majestätisk att man lär förankrat bron extra för att den ej skall följa med.

Stickspåret ned till Tierps lastkaj vid ån står delvis under vatten och kan ej användas. Trafiken med bogserbåten och pråmarne är även tills vidare omöjliggjord, då man ej ens ser åns läge, utan hela ängsmarkerna te sig som en sjö.

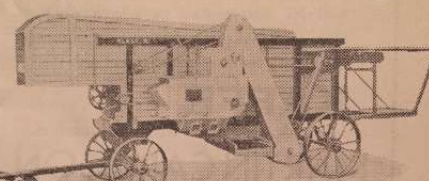
Vattenståndet i ån har nu sjunkit undan något.

Tierpsposten 19 April 1916

Beslut om samlingarna

Hembygdsföreningen har i sina samlingar några större och svårplacerade objekt. Ett exempel är tröskverket som står utomhus på hembygdsgården. Vi har också ett antal objekt som vi fått låna tillfälligt utrymme till. Vi har kontaktat Upplandsmuseet och planerar en genomgång för att få ett utlåtande om objekten bör bevaras eller om det inte finns något bevarandevärde. På årsmötet kommer vi att ta upp denna fråga till diskussion och vår förhoppning är att årsmötet kan bemyndiga styrelsen att hantera objekten på bästa sätt. Det kan innebära att de skrotas eller skänks till något museum som har möjlighet att bevara föremålen bättre. Vi vill genom att informera om detta här nå ut till alla medlemmar. Skulle det vara så att du inte kan delta på årsmötet och har synpunkter i denna fråga ber vi dig kontakta någon i styrelsen senast den 10 mars 2016.

TRÖSKVERK
för ändmatning och övermatning, med kullager

Gödselspridaren "Cesar"
5, 10 o. 12 hl. Lättgående. Solid. Prisbillig.

Vi rekommendera för övrigt våra tillverkningar av:
Halm- och Bossfläktar, Mullskopor, Vältar Harvar,
Sågaxlar, Kapsågar, Torvströlvare, Magasinskärror
m. m., m. m.

Begär vår nya prislista.

TIERPS REDSKAPSFABRIK
Firman grundad 1895 TIERP Telefon 22 och 220

Humle, från dåtid till nutid

Humle har en renässans genom mikrobryggerier och intresserade hembryggare av öl. Humle är en viktig krydda i öl även om humle historiskt tillsattes för att dess alfasyror är starkt bakteriedödande. Hållbarheten kunde öka från veckor till månader. Humleodlingar var vanliga i 1600-talets Tierp, invid våra kulturminnen och i anslutning till tidigare odlad mark mot utmark kan humle fortfarande hittas. Under 2015 har jag hittat övergiven humle i Västerensta, Munga och på Mungavallen, och även provbryggt öl på humleplockningar i Västerensta, vilket gav mersmak. Jag har hämtat materialet till denna artikeln från den mycket gedigna boken "Humle" av Strese & Tollin (2015). Den säger det mesta om humle och bekräftar att Tierpshumle med klonen SWE 54 från Näs i Västland socken lämpar sig väl för ölbryggning. Humleodlingarna i Tierp blir intressantare om de sätts in i ett större sammanhang bland lokala seder. I "Uppland rustar till fest" berättar Håkan Liby om Barnsöl, Jämmervällingen, Kristningsöl, Bondbröllop i "tri" dagar, Taklagsöl, Svagdricka, Lövestabruks-midsommaröl, Julöl och Gravöl. Uppländsk kultur med att bjuda på "dricka" gör att arbete med humle i brygghus blir centralt på en gård. Ullforsgruppen har hjälpt till att bevara ett brygghus bakom Mumblingsbogården som användes för bak, tvätt och ölbryggning (Petterson A 2001 Upplands museet). Kvinnorna var oftast de som ansvarade för humle och ölbryggning. De historiska husmödrarnas berättelser om arbete i brygghus, med att förbereda och hålla i de traditionella sederna, borde lyftas, belysas och äras. Humlekultur kring brygghus borde vara en kulturmiljö värd att vårda, dokumentera och föreviga. Denna artikel räcker inte till detta.

Ekonomihistoriskt var humleodlingarna viktiga för försörjningen vid medeltiden men sannolikt redan tidigare. På Birka har humle från 700-talet påträffats och under 800-talet ökar mängden påträffad humle i olika utgrävningar. Det är möjligt att vikingar tog med sig humle från resor i österled tillbaka till Roslagen. Humle växte ursprungligen vilt i Kina och spreds därifrån.

Enligt Upplandslagen från 1200-talets slut skulle varje skeppslag ha sex lispund humle, dvs. 40 kilo torkade humlekottar per år. För hela Roden (Roslagen) rör det sig om 400 kilo, vilket är en ansevärd mängd som kräver större odlingar. Redan vikingarna vid Tämnrån kan ha insett betydelsen av humle i brygden och senare förstått kommersen med att handla med överskottet av humle. 1389 omnämns humlegårdar i Lövesta socken i Tierps härad, närmare Sätran i Skärplinge, som fortfarande kan hittas i kartor från 1740.

År 1456 fick Tierps härad ett sigill stadfäst av Karl Knutsson Bonde. De äldsta bevarade original häradssigillen med tre humleax är från 1563.

En del humle kan ha sin härkomst från Preussen eftersom Gustav II Adolf tog hit humlegårdsmästare från kontinenten. Och gav trotjänaren Michell Palmbaum i uppdrag att anlägga humlegårdar i Uppland.

Jordebok A3 upprättades 1640-41 av Upplandslantmätaren Sven Månsson. I Tierps socken fanns då 163 humlegårdar fördelade på 39 byar. Möjligen kan det motsvara 34 300 humlestänger. I fallet Näs och Eskesta är många humlegårdar placerade på gränsen till utmarken. Ofta kan det röra sig om 20-30 meter och 40-50 m långa röjda ytor i en för övrigt blockrik terräng. Vid arkeologiska utgrävningar i Skämsta hittades

182 störhål inom en begränsad yta. Strese & Tollin nämner att det 1635 noteras 60 000 humlestänger för de tre häraderna norr om Uppsala, således kom mer än hälften av humlen från Tierp. Växtnäringskraven för humle gynnades av de många boskapen och de stora djurbesättningarna i Tierp. Humle gynnas av en näringsrik och välskyddad plats. Ofta skapades en humlegård utanför åkermark, ibland utefter en å eller i en stenig backe.

Humle var föremål för beskattning då den behövdes till Kronan och de militära operationerna i Europa. En lagstiftning som upphörde 1860 i samband med intåget av de större ångbryggerierna. 1600- och 1700-tal verkar ha varit humlen och ölets epoker medan 1800 tal blev en spritepok som gör att Nykterhetsrörelsen startar en motståndsrörelse. En gårds bryggning var knytet till traditioner, exempelvis skulle det till jul bryggas ett starkare smakrikare öl och ett svagare öl. Två fat om vardera 50-60 liter. Till Annadagen den 9 dec kunde det vara provsmakning av det ännu ej färdigjästa ölet. Där av gamla begrepp som Annakanna.

I Riksarkivet finns kartor på var i Tierp som det historiskt har funnits humlegårdar. I Tierps socken är 176 humlegårdar omnämnda. Flest hade Eskesta och därefter Frebro. Strese & Tollin redovisar arbetet med att samla in humle och starta ett klonarkiv med utgångspunkt i Riksarkivets kartor. I klonarkiven i Alnarp och i Julita finns numera följande humlekloner från Tierp Swe 26 Frebro, Swe 52 Brusbo och Swe 54 Näs.

För att få mer kunskap om Tierpshumlen och om det finns humle kvar sedan vikingarna hade det varit intressant om vi fick veta mer om humlens DNA och dess eventuella genetiska skillnader i Tierp. Det normala är att det är sticklingar från samma honplanta som odlas decennium efter decennium. Tidigare studier har visat på utmaningarna med att urskilja olika sorter av humle. Strese mfl (2012) finner inte någon typisk svensk humle med egen genetisk signatur. Vilket ger att humlen sannolikt är hit importerad. Genom århundradena har populära humle-sorter varierat. De tidiga tyska smederna och senare vallonerna vid järnbruken kanske hade med sig egna traditioner kring humle och ölbryggning.

Varifrån kom Aina Bellanders beryktade humleplanta som planterades vid Husbyborg? Är det en Tierpshumle med egen genetisk signatur-förutom att den ursprungligen växt i Västerensta? En inventering i Tierp för att lyfta humlen skulle kunna bilda en bas för att skapa ett klonarkiv. Humle kan då fortsätta vara en tydlig symbol för landskapet. Redan nu är de årliga ölprovningarna vid Lövstabruk med Lövsta ölets vänner populära och attraherar besökare till kommunen.

Slutligen vill jag hälsa att under 2015 smakade jag en ölbrygd med Tierpshumle som gav mersmak.

/Erik Temnerud

Källor: Eriksson, M. 1925. *Bondeliv i norra Uppland vid mitten av förra århundradet*. Fataburen, Liby, Håkan 2001. *Uppland rustar till fest*. Upplands museet, tryck Civilen AB. ISBN 91-85618-67-5, Lundmark C. 2000. *Humleodling till husbehov*. Agrarhistorisk uppsats 10 p, Inst. f. Landskapsplanering, Avd. f. Agrarhistoria, SLU. Strese mfl, 2012. *Den svenska humlens ursprung*. Svenska Botanisk Tidskrift. 106:165-176. Strese & Tollin 2015. *HUMLE "det gröna guldet"*, av Else-Marie K. Strese och Clas Tollin på Nordiska museets förlag juni 2015. ISBN 978-91-7108-574-0 Ulväng G. 2001. *Böndernas hus: Den agrara bebyggelsen i sydvästra Uppland 1700-1800 tal*. Lic uppsats- Ekonomi-historiska institutionen. Uppsala Universitet.

Tierp landskommuns vapen

Bilder från verksamhetsåret

Från Sixtens lada går flyttlasset till Husbyborg med några av våra större objekt.

Inget möte utan fika, här i trädgården en fin sommarkväll

Marianne och Björn Lindquist överlämnar Ortnamnslexikonet till Karin och Ove.

Grindstugan väntar på ny panel, årets största projekt på hembygdsgården.

Tage studerar Tierpsposten.

Jan Guillou på Tierps bibliotek, författarafton som föreningen arrangerat.